

VALLANKUMOUKSELLISIA JA VASTAVALLANKUMOUKSELLISIA

L.J. NIINISTÖ

Kosti-Paavo Eerolainen – muiluttajan muotokuva

Fil.maist. L.J. Niinistö luo muotokuvan Kosti-Paavo Eerolaisesta – 1930-luvun tunnetusta suoran toiminnan miehestä, muiluttajasta ja poliittisesta desperadosta.

■ Kosti-Paavo Eerolainen (1902–94) oli 1930-luvulla tunnettu Lapuan liikkeen iskumies, etsivän keskuspoliisin etsivä, josta tuli muiluttaja ja pitkään esivaltaa pakoillut poliittinen desperado. *Juba Siltala* on Lapuan liike -väitöskirjansa¹ sivutuotteena pohtinut tapaus Eerolaista ja sitä, miten niin sanotun valkoisen Suomen historia teki hänestä sen, minkä teki.² Eerolaisen elämänvaiheet herättävätkin mielenkiintoa. Miksi hän käytti väkivaltaa poliittisten tavoitteidensa ajamiseksi, ja miten hän toimenpiteensä perusteli? Oliko hänen poliittisessa maailmankuvassaan ja yksityisisänsä peloissaan rakennetyhtäläisyyksiä?

Kosti-Paavo Eerolainen syntyi 31.5.1902 Artjärvellä kyläkauppiasperheen kolmantena lapsena. Hän kävi koulua Lahdessa ja edistyi normaalilla tavalla. Ainekirjoitus oli hänen vahva lajinsa. Kosti-Paavo pyrki noudattamaan varhain kuolleen isänsä toivetta käydä koulua ylioppilaaksi asti, mutta valkolakin tavoittelu jäi haaveeksi murrosvuosien tapahtumien vyöryssä. Venäjän vallankumoukses-

ta johtunut rauhaton aika tarjosi seikkailunhaluisille pojille monia mahdollisuuksia, ja huhuheet aktivisteista ja jääkäreistä antoivat innostavan esimerkin. Eerolainen oli syksyllä 1917 liittynyt Lahden yhteiskoulun poikien perustamaan salaiseen järjestöön, ja punaisten ryhdyttyä vallankumoukseen tammikuun lopulla 1918 hän pakeni rintamalinjan valkoiselle puolelle liittyäkseen vapaaehtoisena Sysmän pataljoonaan.³

Koulupoikana Suomen ja Viron vapaussodissa

Lyhyen koulutusvaiheen jälkeen pataljoona lähti rintamalle ja ensimmäinen taistelu käytiin Kuhmoisissa. Helmikuun lopulla pataljoona otti osaa Heinolan kirkonkylästä käytyyn taisteluun, joka päättyi valkoisten perääntymiseen. Eerolainen haavoittui lievästi päähänsä ja joutui viikoksi kenttäsairaalaan. Hänen serkkunsa ja ystävänsä Arvid Eerola kaatui. Eerolaisen elämälle taistelulla oli käänntekevä merkitys. Tästä lähtien hän taisteli kosto mielessään.⁴ Myöhemmin kostomotiivin oheen lomittui vala toimia isänmaan puolesta. Sen hän antoi selvittyään kiperästä tiedusteluretkestä. Väkivallankäytön mallin Eerolainen sai esimieheltään, jonka hän näki

1. Lapuan liike ja kyyditykset 1930 (Keuruu 1985).

2. Julkaisematon käsikirjoitus (keskeneräinen). Dosentti Juha Siltalan hallussa, Helsinki. Valkoisen Suomen käsitteestä ks. *Siltala* 1985, s. 16.

3. Todistusjäljennöksiä. Eerolaisen henkilömappi 4455a. EK-Valpon ark., KA (Tästedes: HMP 4455a); Eerolaisen muistelmäkäsikirjoitus vuodelta 1931, luku "Palo syttyy". Rouva Kaarina Eerolaisen hallussa, Kuusamo.

4. Eerolainen, Kosti-Paavo. Vapaussoturiin elämäkerta. T 16425/4. SARk; Eerolaisen vapaussotamuistelmät, kirjoitettu keväällä 1918. Suomen Vapaussodan itsenäisyysarkisto, k. 11. KA.

kuulustelevan kovakouraisesti punaisia vankeja.⁵ Saadut kokemukset muokkasivat nuorukaisen maailmankuvaa pysyvällä tavalla. Eerolainen muisteli myöhemmin vapaussota-kevään olleen ihmeellinen elämys, jolloin 15-vuotias nuorukainen ensi kertaa tunsi tekevänsä jotain miehen työn arvoista.⁶

Eerolainen oli kunnostautunut sodassa, ja hänet ylennettiin alikersantiksi. Koulunkäynti jatkui syksyllä, mutta joululoman jälkeen hän teki niin kuin moni muukin sen ajan koulupoika: väärensi äitinsä nimen lupalappuun ja lähti Pohjan Poikain rykmentin mukana Viron vapaussotaan. Eerolainen toimi Virossa tammi–huhtikuussa 1919 kirjurina, ja otti rivimiehenä osaa Valkin ja Latvian puolella Marienburgin taisteluihin.⁷

Eerolainen varttui mieheksi ilman isää, ja vieläpä keskellä yhtä Suomen historian suurta solmukohtaa, murrosvuosia 1917–18. Jääkäriksi tai aktivistiksi hän oli liian nuori, vapaus- ja heimosoturiksi hän kelpasi. Valkoisesta Suomesta tuli hänen elämänikäinen viiteryhmänsä, johon hän koko nuoruuden vimmallaan samastui ja jota hän myöhemmällä toiminnallaan kiihkeästi puolusti. Vapaussota veljessotapiirteineen kynsi vahvan vaon nuoren miehen maailmankuvaan tekemällä siitä voimakkaasti kaksijakoisen: oli valkoisia ja punaisia, oli hyviä ja pahoja.

Kolmen sodan veteraanin oli vaikea palata koulun penkille. Hän haki paikkaansa elämässä kokeilemalla erilaisia käytännön ammatteja. Muun muassa kalastuskoulun ja metsänlukuritöiden jälkeen hän päätyi muutamaksi vuodeksi kauppiaksi kotiseudulleen, avioitui ja sai lapsia. Hänen kykynsä eivät kuitenkaan viitanneet kaupalliselle alalle, sillä hänen elämänasenteensa oli kaikkea muuta kuin laskelmoiva. Niinpä liiketoimet ajautuivat umpikujaan samoin kuin avioliittokin.⁸ Eerolainen päätti jättää kaikki sotkut taakseen ja aloittaa puhtaalta pöydältä. Maaliskuussa 1927 hän haki paikkaa etsivässä keskuspoliisissa – ja miehittein Pohjois-Suomesta.

EK:n etsivänä

Vapaussodassa ja sen jälkeisessä suoje-luskuntatyössä osoittamansa kansalais-kunnan lisäksi Eerolaisella oli – mikä tärkeintä – suositte-lijana talon sisältä. Lisäansiona hän ilmoitti

Kosti-Paavo Eerolainen 15-vuotiaana. Yksityisko-koelma.

olevansa Artjärvellä puhujana tunnettu va-semmiston vastustaja ja puoluekannaltaan ko-koomuslainen. Työhaastattelussa hän ilmoit-ti omaavansa näyttelijäntaipumuksia, niin et-tä voi tulla ”jätkien” kanssa toimeen. Eerolai-nen tekikin monipuolisuudellaan hyvän vai-ikutuksen EK:n päällikköön Esko Riekkiiin ja sai puuttuvasta poliisityökokemuksestaan huolimatta aloittaa koeajalla Vaasan ala-as-tossa.⁹

EK:n työ oli 1920-luvulla käytännössä pit-kälti vain Suomen kommunistisen puolueen seuraamista ja salahankkeiden ennaltaehkäi-

5. Eerolaisen em. vapaussotamuistelmat.

6. Em. luku ”Palo syttyy”. – Luvussa ”Isän muisto” Eerolainen kertoo isänsä kuolinvuoteellaan lausuneen po-jalleen, että ”Isä toivoo sinusta miestä.”

7. Todistusjäljennökset. HMP 4455a.

8. Todistusjäljennökset; kauppa-asia. HMP 4455a.

9. Paavo Koskisen suositus Eerolaiselle 15.3.1927; To-distus Artjärven suoje-luskunnan toimintaan osallistumi-sesta 16.3.1927; Tiedonantoja toimenhakua varten 14.3.1927 reunamerkitöineen. HMP 4455a.

semistä. Sen palveluksessa oli runsaasti vaupussodan rintamamiehiä, ja asevelisuhteet näyttävät olleen yksi työhönpääsyehdoista.¹⁰ Eerolainen sai ennen pitkää kiitosta tuloksellisesta työstään tiedottajien hankkijana ja SKP:n järjestömiesten, etappien ja monistamojen paljastajana esimieheltään Topias Torkkelilta. Eerolainen oli Torkkelin mukaan ahkera ja innostunut työstänsä ja yksityiselämässäänkin sääntillinen: työ ja harrastus löivät veljenkättä. Niinpä hän eteni vanhemmaksi etsiväksi ja sai vuoden 1929 alusta vakinaisen viran.¹¹

Eerolainen tuli pian Etelä-Pohjanmaan kommunistien piirissä tunnetuksi ”mustana ohranana”, ja häntä ahdisteltiin Vaasan kauduilla. Joidenkin kommunistinuorukaisten harrastuksiin kuului EK:n virkamiesten härnäminen ja pelotteleminen. Eerolainenkin sai erään suunsoiton jälkeen nyrkin silmäänsä, mutta ei jättänyt asiaa siihen vaan teki asiasta oikeusjutun. Eerolainen sai räväkälle toiminnalleen – hän ampui ilmaan keskellä kaupunkia – Torkkelilta ymmärrystä. Sen sijaan Riekin mielestä pitkämielisyyttä olisi pitänyt olla enemmän, sillä EK ei tarvinnut tämänkaltaista julkisuutta.¹² Rieki joutui lisäksi myöhemmin kehottamaan Eerolaista pitämään virka-asiat omana tietonaan, sillä tämä vuoti kommunistitietoutta paikalliselle lehdistölle.¹³

Siltalan mukaan EK varoi visusti luomasta poliisivaltion tunnelmaa, jotteivät keskustapuolueet olisi nähneet sitä kansallisen eheytyksen ja yleisen sovintopolitiikan esteenä. Sen menosääntö vahvistettiin vuodeksi kerrallaan, ja lakkautusuhka leijui jatkuvasti ilmassa.¹⁴ Eerolainen ei kyennyt ymmärtämään porvarillisten piirien hiukan häpeilevältä ja välinpitämättömältä näyttävää suhtautumista etsivään keskuspoliisiin, joka sentään teki joka päivä työtä maankavaltajia vastaan. Jokaiseen hyökkäykseen valkoista Suomea vastaan tuli vastata samalla mitalla, oli Eerolaisen mielihope. Virkamiesmäinen ulkokohtaisuus saati kyynisyys eivät istuneet hänen luonteeseensa etsivänä, kun kyseessä olivat elämää suuremmat asiat.¹⁵ Vuoteen 1929 tultaessa oli Vaasan seudun tilanne Eerolaisen osalta kiristynyt siihen pisteeseen, että hänen oli päästävä muualle. Hän lähti Helsinkiin poliisikou-

lun kurssille, jonka suoritettuaan jäi pääkaupunkiin.¹⁶

Muilutuksista Mäntsälän kapinaan

1920-luvun lopulla SKP oli yleismaailmallisen talouslaman myötä jyrkentänyt luokkataistelutaktiikkaansa, jonka synnyttämään ärsykeeseen porvarillinen kansanosasta vastasi kommunisminvastaisella kansanliikkeellä.¹⁷ Eerolainen asettui Lapuan liikkeen käytettäväksi. Hän avusti tiedoillaan lapualaisia ja oli mukana Helsingin iskujoukossa osallistuen kahdeentoista kyyditysmatkaan ja miltei kaikkiin lapualaislevottomuuksiin.¹⁸

Muilutuksista merkittävimpiä oli Säätytalon sieppaus 5.7.1930, kaksi päivää ennen talonpoikaismarsssia. Eerolainen ja Artturi Vuorimaa hakivat kommunistikansanedustajat Eino Pekkalan ja Jalmari Rötökön kesken perustuslakivaliokunnan istuntoa autoon ja kyyditsivät heidät Lapualle. Käskyn oli antanut Vihtori Kosola. Ennen tätä näyttävää sieppausta Eerolainen oli jättänyt eroanomuksensa Rieki-
le voidakseen tehokkaammin keskittyä alkaneeseen taisteluun. Vaikka hallitus oli julistanutkin Rötkö-Pekkala-sieppauksen jälkeen, vieläpä samana päivänä, kaikki kommunistiedustajat pidätettäväksi, oli Eerolainen syy-

10. Ks. *Matti Lackman*, *Etsivä keskuspoliisi 1919–1937*. Teoksessa *Turvallisuuspoliisi 75 vuotta, toim. Matti Simola ja Jukka Salovaara*. Poliisin oppikirjasarja (Helsinki 1994); *Siltala* 1985, s. 341–355.

11. Torkkeli Riekielle 2.6.1927; Riekin antama todistus poliisikoulua varten 28.5.1929. HMP 4455a.

12. Eerolainen 1/1964 (kyseessä muistelmakirjoitus *Elämästäni* tuli suuri seikkailu, joka ilmestyi aikakauslehti *Uudessa Maailmassa* numeroissa 1–10/1964); Eerolaisen ilmoitus 198/16.10.1927, *Työn Ääni* 21.10.1927, jutun kuulustelupöytäkirjat, Riekin kirjoituste Torkkelille 24.10.1927. HMP 4455a.

13. Eerolainen Riekielle 28.6.1929. HMP 4455a. Eerolainen avusti Ilkan päätoimittaja Artturi Leinosta. Ks. Riekin muistiinpano 17.2.1937. HMP 4455c; *Artturi Leinonen*, *Vuosikymmenten valinkauhassa* (Porvoo 1960), s. 18–19.

14. *Siltala* 1985, s. 42–43 ja 342.

15. Siltalan em. käsikirjoitus; Eerolainen 1–2/1964.

16. Riekin muistiinpano 2.3.1929; Torkkeli Riekielle 6.3.1929; Eerolaisen hakemus poliisikouluun 24.5.1929; poliisikoulun todistusjäljennös 21.12.1929. HMP 4455a.

17. *Lackman* 1994, s. 65.

18. Huomautettakoon kuitenkin, että presidentti Ståhlbergin kyyditykseen Eerolainen ei ollut osallinen, vaikka tämä kyseenalainen kunnia onkin hänelle monessa yhteydessä säilytetty.

Aktivisti-lehden toimitus: Kosti-Paavo Eerolainen (vas.), Vihtori Kosola ja Vilho Viita. Yksityiskokoelma.

listynyt rangaistavaan tekoon.¹⁹ Hänelle kyydityksiin osallistuminen oli virkavelvollisuuksien täyttämistä, ja eronsa jälkeenkin hän suunnitteli palaavansa EK:n palvelukseen.²⁰ Valtion virkamies oli nyt joka tapauksessa vallinnut lainsuojattoman tien.

Eerolainen sai kyydityskauden hiljennettyä työ- ja turvapaikan Kokkolassa Aktivisti-lehdestä, joka hänen vaikutuksellaan muotoutui kansanliikkeen jyrkän siiven edustajaksi. Sitä ennen Eerolainen hoiti Lapuan Kosolassa liikkeen juoksevia asioita sen kansliassa.²¹ Kyydittäjien joukkoilmoittautumisen jälkeen hän istui loka-marraskuun 1930 tutkintovankeudessa Katajanokalla. Vapauduttuaan Eerolainen jatkoi kommunisminvastaista työtään Aktivistin toimittajana julistaen avoimesti iskulausestaan: ”Parempi on kulkea laittomuuksien kautta laillisuuteen, kuin laillisuuden kautta laittomuuteen.”²²

Laillisuusmiehiä Eerolaisen jyrkät kirjoitukset järkyttivät.²³ Eerolaisen näkökulmasta katsottuna Suomi tuntui olevan luotu lakeja eikä lait Suomea varten. Eerolaisen antamalla esimerkillä ja kannustuksella oli merkitystä, kun vuoden 1930 lopulta alkaen koululaisten keskuuteen eri puolille maata syntyi Lapuan liikkeen aatteita kannattavia Sinimusta-kerhoja. Ne muodostivat Lapualta käsin johdetun Sinimusta-järjestön. Koululaisia miellytti

Eerolaisen henkilökohtainen rohkeus ja suora toiminta.²⁴

Vuoden 1931 kiihkeätunnelmaisen presidentinvaalin alla Eerolainen kirjoitti artikkelin nimeltä Laukauksia, joka muistutti kansaa Eugen Schaumanista ja Bobi Sivénistä. Lehden kanteen Eerolainen asetti Mannerheimin kuvan ja tekstin ”Historia toistuu aina”. Artikkelin ymmärrettiin kehoitukseksi ampua K. J. Ståhlberg, mikäli tämä tulisi valituksi presidentiksi. Aktivisti lakkautettiin ja Eerolainen sai kymmenen kuukauden kuritushuonetuomion hänelle ennestään tuomittujen kahden vuoden ja kahdeksan kuukauden lisäksi.²⁵ Koska Eerolainen ei ymmärtänyt tehneensä mitään väärää tai tuomittavaa, painui hän yhdessä Artturi Vuorimaan kanssa maan alle ja aloitti pitkän pakoilukauden. Olipa hän pari kuukautta Virossakin. Lapuan liikkeen johto antoi toimenpiteelle hyväksyntänsä.²⁶ Tuohon aikaan Eerolaista viehätti Italian fascistien historia ja Mussolini, joka oli sanonut: ”Mieluummin päivä leijonana kuin sata vuotta lampaana!”²⁷

Vuoden 1931 lopulla ”lievemiehet” Eerolainen ja Vuorimaa siirtyivät lapualaisten vahvalle tukialueelle Mäntsälään. Pohjanmaa oli jo rauhoittumaan päin, mutta Uudellamaalla kuohui. Eerolainen osallistui joulun alla Nummisten työväentalon perusteelliseen hävittä-

miseen. Sama toistui Hollolan Kukonkoivussa. Myös muita iskuja tehtiin. ”Lievemiehet” Eerolainen ja Vuorimaa järjestivät levottomuuksia Kosolan pyynnöstä. ”Tarvitaan vain alku!” väittää Vuorimaa Kosolan sanoneen.²⁸

Mäntsälästä muodostui vähitellen levottomuuspesäke, joka purkautui Ohkolan työväentalon metakassa 27.2.1932. Noin 400 miestä oli ammuskelemalla keskeyttänyt sosialidemokraattien Mikko Erichin puhetilaisuuden ja kokoontui tämän jälkeen Mäntsälän suojeluskuntatalolle. Vuorimaa otti johdon käsiinsä ja käänsi mielenosoituksen koko hallitusvaltaa vastaan. Lapuan Liikkeen johto antoi Mäntsälän miehille tukensa. Muualta maasta saapui joukkoja Mäntsälään. Paikallinen mielenosoitus oli kehittymässä ilmi-ilmiä.²⁹ Eerolainen toimi yhteys- ja lennätinupseerina hoitaen pääasiassa kaappattua puhelinkeskusta.³⁰

”Kapina jatkui tyypillisen suomalaisena”, on Eerolainen muistellut. Se kuivui kokoon tunnetulla tavalla, ja sen tekijämiehet ilmoitautuivat poliisille. Vuorimaakin antautui, mutta Eerolaisessa oli vielä uhmaa jatkaa pakoilua. Hänestä tuli koko kansan tuntema desperado, jonka valtiovallan kanssa käymää kisa ja hiiri -leikkiä seurattiin lehdistössä tiiviisti. Hallitus lupasi Eerolaisesta Suomen oloissa hylpään 20 000 markan palkkion epäilytyään (nähtävästi aiheetta) hänen suunnitteleen hallituksen sieppausta. Eerolainen järjesti vielä puolen vuoden ajan levottomuuksia Mäntsälän seudulla, kunnes siirtyi pirtusalakuljettajien veneellä Viroon.³¹

Provokaattori vai urkkija?

Tässä vaiheessa monet lapualaismieliset pitivät Eerolaista kommunistiprovokaattorina tai vähintäänkin EK:n urkkijana, sillä kai hän olisi poliisin haaviin jo jäänyt, jos häntä tosisaan olisi etsitty. Huhut liikkui, mutta perää niissä ei ollut. Koska hän tunsu poliisin toimintatavat ja liikkui tutulla seudulla tukiryhmänsä avustamana, oli hänen helppo pakoilla ja hämätä virkavaltaa. Eerolainen saattoi olla äksy ja omavaltainen, mutta kommunistien leivissä hän ei ollut.³² Huhut eivät lannistaneet lainsuojatonta, mutta valkoisen rintaman rakoilemisen on täytyntä koskea. Eerolainen päätti jatkaa taistelua kommunisteja ja heidän

liehittelijöitään vastaan vaikka yksin, ja jos tarvits, entistä jyrkemmin menetelmin. Poikavuosina lukemistaan seikkailukirjoista etenkin Santeri Ivalon Juho Vesaisella oli vaikutusta Eerolaiseen:³³ siinä hän yksinäinen sankari uhmaa omiensaakin paheksuntaa suorittaessaan kansallisesti merkittävää tehtävää.

Siltala on tulkinnut Eerolaisen kaivanneen suuren Pahan vastapainoksi suurta Hyvää. Tämä käy ilmi hänen paimenkirjeistään johtaville valkoisille. Siltalan mukaan ne ”kielivät yrityksestä pitää idealisoitu tukiryhmä koossa, saada korpivaellukselle mieli ja merkitys sekä pitää itsensä henkisesti koossa”.³⁴ Eerolainen vakuuttamalla vakuutti toimineensa ainoastaan Lapuan Liikkeen johdon käskystä ja puhtain isänmaallisin vaikuttein. ”Sivusta katsojan on helppo sanoa, että se on sellainen salaperäinen mies; se on rappari, se on ek:n

19. Siltala 1985, s. 116–117, 260–265 ja 343; Eroanomus 2.7.1930. HMP 4455a.

20. Muistiinpano Eerolaisen soitosta 19.7.1930. HMP 4455a; Lauri Vuoren ilmoitus 141/29.10.1931. HMP 4455b; Eerolainen Riekille 4.11.1932. HMP 4455c.

21. *Artturi Vuorimaa*, Kolme kuukautta Kosolassa (Mänttä 1931), s. 66 ja 115.

22. Eerolainen 4/1964; Aktivistin jouluku 1930. – Eerolainen kirjoitti ainakin nimimerkillä Aktivistinen aktivisti, K.E. ja Valkoinen vanki mutta myös ilman nimimerkkiä Aktivistissa ja sitä seuranneessa Sinimustassa.

23. Siltalan em. käsikirjoitus, viite 42.

24. *Marjatta Suuronen*, Sinimusta-järjestö eli koululaiset politiikan pyörteissä. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1971, s. 23–33.

25. Aktivist 6/1931; Eerolainen 6/1964.

26. Eerolainen, Vox populi suprema lex. Aktivist 1932 (”ylösousemusnumero”); Eerolainen 7–8/1964; *Artturi Vuorimaa*, Kokenut kaikki tietää... (Porvoo 1967), s. 240–241.

27. Eerolainen, Fascismi Italiassa ja meillä. Fascisti 5/1931; Balilla-järjestö. Fascisti 6/1931.

28. Eerolainen 8/1964; Eerolainen Paavo Susitaipaleelle 9.12.1981. Tekijän hallussa; Vuorimaa 1967, s. 244–245. Ks. myös Aki Mattila (Eerolainen) kasvattipojalle (Otto Haglund) 13.1.1932. Korkein oikeus VD 104/38 1933, Eb 251 (L.L. IV). KA.

29. *Martti Abti*, Kaappaus? (Keuruu 1990), s. 117–127 ja 160–162.

30. Mäntsälän karkijoukkojen sotapäiväkirja. Pk 1138. SARK.

31. Eerolainen 9/1964; Suomen Sosialidemokraatti 28.8.1932; Helsingin Sanomat 30.8.1932.

32. Ks. HMP 4455b. Eerolainen oli aiemmin vastannut kommunistihuhuihin nostamalla painokanteita kymmeniä sanomalehtiä vastaan. Ajan Sana 18.4.1931.

33. Eerolainen 6/1964.

34. Siltalan em. käsikirjoitus.

Kosti-Paavo Eerolainen. Valokuva on 1930-luvun alusta. Yksityiskokoelma.

mies, spioni tai kommunisti.³⁵ ”Ei se riitä miestä pilaamaan, jos hän pelkäämättä taistelee asiansa puolesta ja tinkimättä täyttää esimiestensä käskyjä. Vai onko Teillä sellainen usko, ettei tässä maassa voi löytyä ketään yksilöitä, jotka puhtaasti isänmaallisista vaikutteista lähtevät aktiiviselle tielle.”³⁶ ”... eihän tämä ihmiselämä suinkaan saa muodostua yksistään hyvinvoinnin tavoitteluksi – muutakin täytyy olla.”³⁷

Mielenkiintoista on, miten Eerolainen päätti kirjeensä säännönmukaisesti ”aktivistin tervehdykseen”, ja kirjoitti aktivisteista ikään kuin olisi eletty jääkäri liikkeen aikaa. Eerolainen näyttää samastaneen itsensä sortokauden aktivisteihin ja valtiovallan vieraisiin miehittäjiin: toisin sanoen hän eli osittain omassa subjektiivisessa todellisuudessaan.³⁸

Poliittisen pakolaisen elämä Virossa sujui levätessä ja muistelmia kirjoittaessa. Eerolainen myös muutti paikallisten vapaussoturi liikkeen tuttaviansa avulla kasvopiirteitään: suorasta nenästä tuli kyömy ja leuan kärjestä eteenpäintyöntävä. Lisäksi hän värjäsi hiuksensa ja esiintyi eri nimillä. Jo puolen vuoden

kuluttua Eerolainen kuitenkin vangittiin ja luovutettiin EK:n ja Viron poliittisen poliisin sopimuksella Suomeen, mikä oli tietysti katkera pala entiselle heimosoturille.³⁹ Helsingin satamassa maankamaralle poliisien saattamana astunut Eerolainen kokosi voimansa ja huusi: ”Eläköön Lapua! Kuolema ryssille!”⁴⁰

Vankilasta vapauteen

Eerolainen tuomittiin kuritushuoneeseen, josta hän kaksi kolmannelta kärsittyään vapautui reilun kolmen vuoden kuluttua. ”Kun saavuini vapauteen”, muisteli Eerolainen, ”olin valmis lähtemään uusiin ponnistuksiin, antamaan kommunisteille kuolettavan iskun.”⁴¹ Vapautuminen hermostutti hänen entistä esimestään. Esko Rieki epäili Eerolaisen halua elää sovussa yhteiskunnan kanssa, mutta maailma oli muuttunut sellissäoloaikana niin paljon – yhdistettynä karuun arkeen, erityisesti pitkään työttömyyteen –, että se pakostakin tyynnytti hurjapäätä.⁴²

Lopulta Eerolainen sai työtä vahtimestarina Isänmaallisen kansanliikkeen ravintolasta Viipurissa. Kultaisen Karhun ovimies katkeeroitui, kun häntä ei enää isänmaallisissa piireissä pidetty minään erikoisena tekijämiehenä. IKL näytti olevan puolue puolueiden joukossa, ja sen johdossa laillisuutta korostavat miehet, jotka eivät ymmärtäneet ”aktiivisen taistelun tärkeyttä ja muotoja”.⁴³ Oman arvontunne sai kolauksen, mikä aiheutti alakuloa. Eerolainen saattoi esimerkiksi työssään suhtautua liioitellun voimakkain ottein rauhanhäiritsijöihin. Kun tästä hänelle huomautettiin, että seurauksena voi olla vankila, vastasi Eerolainen synkkänä, ettei ole väliä, sillä eiköhän hänet lasketa linnasta tappelemaan silloin, kun ”taas Suomesta taistellaan”.⁴⁴

Silmien avautuessa kuvitelmat siis karisivat ja elämänhalu kärsi. Eerolainen alkoi sairastella, erosi työstään ja pakeni menneisyyteen kirjoittamalla muistelmiaan. Rahahuolet olivat alituisia. Helmikuussa 1939 hänet tapasi eräs valtiollisen poliisin etsivä, joka raportoi eteenpäin: ”Aika tavalla on mies muuttunut viime vuosien aikana. Sairaus on jättänyt jälkensä ja mies niin tasaantunut, että ei entiseksi tahdo tuntea.” Eerolainen oli saanut paikan lakki- tehtaan edustajana.⁴⁵ Kauppamatkustajana hän oli maailmansodan puhkeamiseen saak-

ka, sen jälkeen vapaaehtoisena Maan Turvan tehtävissä kiertäen reserviläisten keskuudessa,⁴⁶ kunnes itsekin sai kelpuutuksen armeijan harmaisiin.

Talvisota meni kuljetustehtävissä, ja sen verran vakuuttavasti, että hänet kelpuutettiin rauhan tultua vakinaiseen palvelukseen automestariksi. Alikersanttina sotaan lähtenyt Eerolainen yleni nopeassa tahdissa sotilasmestariksi. Uuden sodan puhjettua Eerolainen toimi muun muassa rikostutkijana, yleni vänrikiksi ja vuoden 1942 lopulla luutnantiksi – poikkeuksellinen suoritus ottaen huomioon, että yleneminen tapahtui ilman upseeritai aliupseerikoulutusta.⁴⁷ Kesällä 1943 Eerolainen sai erikoislaatuisen siirron, jolla oli hänen elämäänsä kauaskantoinen merkitys.

Koverin leirin päällikkö

Keskelle Aunuksen korpiseutua Koveriin (pakkisella kielellä Koveroon) oli kuljetettu komppanian verran suomalaisia kommunisteja, joita nimitettiin ryömäläisiksi. Heistä pääosa oli jatkosodan alussa ollut siirrettyinä jääkärimajuri Nikke Pärmin komentamaan vankipataljoonaan,⁴⁸ mutta olivat osoittamansa epäluotettavuuden takia tulleet nopeassa tahdissa erotetuksi. Ryömäläisiä ei kuitenkaan palautettu takaisin turvasäilöön, vaan koska heidät oli siirretty puolustushallinnon alaisuuteen, määräsi ylipäällikkö heidät työpalveluun. Heistä muodostettiin erillinen työkomppania komentajanaan kapteeni Arvo Kartano. Virallisesti leiriläiset olivat II luokan työpalveluvollisia. Muonituksen osalta vaajat 200 miestä käsittänyt komppania oli muuta armeijaa heikommassa asemassa, sillä se sai ruokaa sotavankinormien mukaan.⁴⁹

Riittämätön ruoka yhdistettynä raskaaseen metsätyöhön ja haluttomaan asenteeseen työntekoa sekä keskitysleirillä eristettynä oloa kohtaan saivat aikaan jatkuvaa hankausta leiriläisten ja heidän esimiestensä kesken. Työnormit jäivät täyttämättä, ja leiriläisten keskuudessa toimi salainen sisärengas, joka johdatti niskurointia, määräsi rangaistuksia tosinajattelijoille ja piti yhteyttä koti-Suomeen. Valituksia ryömäläisten huonosta kohtelusta kantautui eduskuntaan asti.⁵⁰ Puolustusvoimien piirissä erillinen työkomppania koettiin varmasti ennen pitkää kiusallisena riippana.

Koska kapteeni Kartanon menettelytavoilla ei ollut erikoisempaa menestystä, määrättiin luutnantti Eerolainen kesäkuun lopulla 1943 komppanian päälliköksi.

Nimitys oli kieltämättä melkoinen kuperkeikka Eerolaiselle henkilökohtaisesti: kovin monta vuotta ei ollut vielä ehtinyt kulua siitä, kun hän oli istunut vangittuna kommunisminvastaisesta toiminnastaan ja elänyt sen jälkeen aina talvisotaan saakka yhteiskunnan sivuraiteella. Nyt häntä sitten tarvittiin paimentamaan kommunisteja. Tapahtumien kulku ihmetytti.⁵¹ On mahdollista, että tehtävään

35. Eerolainen kapteeni (Jaska) Malkamäelle 27.10.1932. HMP 4455b.

36. Eerolainen Valtakunta-lehden toimittaja Olavi Suvelle 9.8.1932 (valokuvakopio). HMP 4455b.

37. Eerolainen Riekille 4.11.1932. HMP 4455c. Ks. myös kirjeet Lauri Malmbergille 24.8.1932 (HMP 4455b) ja Paavo Virkkuselle 16.11.1932 (HMP 4455c).

38. Siltalan em. käsikirjoitus.

39. Eerolainen 10/1964; HMP 4455c. – Eerolaisen tapaus oli lyhyen aikaa esillä Viron lehdistössä. Luovutus hyväksyttiin (Päevaleht 21. ja 22.3.1933), joskin esiintyi myös keskustelua asian – oliko Eerolainen poliittinen pakolainen vai ei – periaatteellisesta puolesta. Uudisleht 21. ja 22.3.1933. Eesti Kirjandusmuuseumin lehtileikekokoelma "Eesti suhted Soomega 1918–1940", Tarto.

40. Suomen Sosialidemokraatti 21.3.1933.

41. Helsingin Sanomat 20.6.1933; Eerolainen 10/64.

42. Riekin muistiinpano 24.3.1936. Myös pääministeri Kyösti Kallio oli huolestunut; Eerolaisesta tehdyt seuranta-ilmoitukset 1936–1939. HMP 4455c.

43. Aarne Korteahon ilmoitus 245/12.4.1937. HMP 4455c.

44. Aarne Korteahon ilmoitus 310/29.4.1937. HMP 4455c.

45. (Arvid) Ojastin ilmoitus 377/21.2.1939. HMP 4455c.

46. Eerolainen Paavo Susitaipaleelle 23.11.1939. Tekijän hallussa.

47. Eerolaisen kantakortti ja nimikirjaote. SArk. Jatkossa kantakorttiin ja nimikirjaotteeseen, joista selvää sotilasura siirtoineen ja päivämäärineen, ei enää erikseen viitata.

48. Osasto Pärmi (erillinen pataljoona 21).

49. *Jukka Kulomaa*, Käpykaartiin? 1941–1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana (Helsinki 1995), s. 215–219; *Jussi Nuorteva*, Vangit – vankilat – sota. Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana. Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 4 (Helsinki 1987), s. 132–146. Erillinen työkomppania oli ensin II armeijajoukon esikunnan, sitten Karjalan armeijan (myöhemmin Aunuksen ryhmän esikunnan), ja syksystä 1942 lähtien VI armeijajoukon alainen. Sen arkistoa ei ole säilynyt, mikä käy tekstistä myöhemmin ilmi.

50. Kartanon määräämisaikaisilmoitukset. Tiedotustoimisto/Aunuksen ryhmän esikunta, T 4938/6; Päämajan valvontaosaston kuukausikatsaukset 1942–1943. Tiedotusosasto/päämaja, T 8362/10–11. SArk; Sylvi-Kyllikki Kilven puheenvuoro 12.10.1943. Valtiopäivät 1943, pöytäkirjat II (Helsinki 1944), s. 928–930. Ks. myös *Kalevi Kalemaa*, Sylvi-Kyllikki Kilpi Sörnäisten tyttö. Poliittinen elämäkerta (Juva 1992), s. 193–194.

51. Eerolainen, Suomalainen keskitysleiri. Uusi Maailma 12–13/1965.

Luutnantti Kosti-Paavo Eerolainen Er. Työk:n päällikkönä. Kuva on otettu Aunuksessa vuonna 1944. Yksityiskokoelma.

haluttiin juuri vanha kommunisminvastustaja, jotta viidenneksi kolonnaksi yleisesti leimatuille ryömäläisille olisi annettu mahdollisimman peräänantamaton kohtelu. Tai sitten tehtävään yksinkertaisesti sysättiin kommunistiasiaassa valmiiksi kompromettoitunut upseeri, jottei muiden olisi tarvinnut sekoittaa itseään tähän mahdollisesti tulevaisuudessa epäedulliseksi katsottavaan tehtävään.

Vastaanottopuheessaan uusi kompanianpäällikkö lausui kutakuinkin näin: ”Te tunnette minut ja minä tunnen teidät, joten se auttaa yhteistoimintaamme.” Jotkut uusista alaisista olivat nimittäin tuttuja EK:n ajalta: punaupseereita ja muita SKP:n tekijämihiä.⁵² Eerolainen katsoi, että vain antamalla leiriläisille asiallinen muona, vaatetus ja muu huolto voisi heiltä vaatia sotilaallista kuria ja järjestystä sekä työnormien täyttämistä. Yhteistoiminta käynnistyi molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Eerolainen nosti pian miestä kohden määrätyn päivittäisen halkomäärän kahdesta kahteen ja puoleen kuutiometriin. Leiriläisille luvattiin täysi sotilasmuona, jos he täyttivät norminsa. Eerolainen perusti – vanha ”ohrana” kun oli – leiriläisten keskuuteen tiedustelijaverkon, ja oli siten tietoinen sisärenkaan aikeista. Kommu-

nistien sisäiset linjariidat näyttävät helpottaneen Eerolaisen työtä.⁵³

Saksalaisten sotaonnen kääntymisen olisi luullut vaikuttavan leiriläisten niskurointia lisäävästi, mutta näin ei kuitenkaan käynyt: sisärenkaan halveksimien luopureiden kotiuttaminen tai lähettäminen taisteleviin yksiköihin jatkui tasaiseen tahtiin. Eerolaisen ottaessa vastaan päällikkyyden oli leiriläisiä ollut noin 150 ja vajaassa vuodessa kolmasosa heistä oli tutkinnan jälkeen siirretty muualle. Eerolaisen aikana leiriläisten terveystilanne oli hyvä, kukaan ei kuollut, ja leiri pysyi kaiken aikaa sotilaallisessa järjestyksessä.⁵⁴

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua kesäkuussa 1944 sai työkomppania käskyn siirtyä Suomeen. Seurasi rasittava marssi Värttilään, josta matka jatkui junalla. Eerolaisen oli määrä luovuttaa 106 leiriläistään valtiollisen poliisin huostaan. Kun komppania saapui Karvian varavankilaan, luulivat leiriläiset olevansa poissa armeijan kirjoista. He ilmoittivat kirpeät mielipiteensä saattajajoukolleen, mutta sitä heidän ei olisi kannattanut tehdä. Joukko oli edelleen Eerolaisen alaisuudessa, koska virallista luovutusta ei oltu tehty. Eerolainen järjesti leiriläisille kurinpalautuksen läheisellä suolla.⁵⁵ Tämä jäikin hänen viimeiseksi tilaisuudekseen kurittaa kommunisteja valtiovallan edustajana. Höykytyksen jälkeen

52. Eerolainen 10/1964; *Nestori Parkkari*, Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940–1944 (Kuopio 1955), s. 155.

53. Päämajan valvontaosaston katsaukset kesä–marraskuulta 1943 ja niihin liittyvät Eerolaisen määräaikaismuutokset. Tiedotusosasto/päämaja, T 8362/11. SArk; Urho Palon selostus käynnistä Koverissa 27.6.–2.7. ja 20.7.–27.7.43. EK-Valpo I, asiapapisto, k. 583. KA; Parkkari 1955, s. 160–163.

54. Päämajan valvontaosaston katsaukset kesä–marraskuulta 1943 (T 8362/11), joulukuulta 1943 ja tammi–huhtikuulta 1944. Tiedotusosasto/päämaja. T 10601/13–14. SArk; Eerolainen 1965. Kapteeni Kartanon aikana sen sijaan kuoli muutamia, joskin tarkkaa lukua on vaikea sanoa, sillä sairaat siirrettiin pois leiriltä. Kartano tuomittiin sodan jälkeen jatketusta virkavelvollisuuksien laiminlyönnistä puoleksi vuodeksi vankeuteen. Ks. Arvo Kartanon HMP 1337. EK-Valpo, KA. – Mistään tuhoamisleiristä ei voi kuitenkaan puhua. Leiriläisten nimiluettelo löytyy mm. Kansan arkistosta.

55. Eerolaisen sähkö 28.6.1944 Valtiolliselle poliisille; Gunnar Seeven ilmoitus 1598/22.7.1944. EK-Valpo I, asiapapisto, k. 583. KA. Loppusantista esim. Parkkari 1955, s. 180–181; *Taito Tiibonen*, Miellipidevanki vuosimallia 1904. Suomalaisesta keskitysleiristä yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi (Vaasa 1990), s. 190–191.

hän hoiti juoksevat asiat kuntoon, poltatti komppanian arkiston ja lähti miehineen paluumatkalle.⁵⁶ Toimiko Eerolainen arkiston hävitysasiassa omasta aloitteestaan vai esimestensä käskystä, jää hämärän peittoon.

Maanpakoon Ruotsiin

Eerolainen erosi vakinaisesta palveluksesta joulukuun alussa. Päätöstä oli edeltänyt kuu-kausi sotasairaalassa ja vakava tulevaisuuden pohdiskelu. Maan poliittinen tilanne oli epäselvä. Hän eleli jonkin aikaa työttömänä toipilaana kunnes pääsi Lappiin jälleenrakennustöihin.⁵⁷ Vuonna 1945 kommunistit käynnistivät lehdistössään parjauskampanjan fascismia ja sotarikollisia ja siinä yhteydessä Kartanoa ja Eerolaista vastaan. Leirillä olleen Nestori Parkkarin mukaan vankeja kidutettiin Koverissa hallituksen käskystä. Syylliset oli pikaisesti asetettava kansantuomioistuimen eteen.⁵⁸ Erään toisen leiriläisen mukaan Eerolainen oli ”ohranan, rikollisen ja sadistin pyhä luomus”.⁵⁹ Mainittiinpa Eerolainen Neuvostoliiton radiossakin. Entisiä Koverin leiriläisiä siirtyi valtiollisen poliisin palvelukseen, ja parin epäonnistuneen pidätysyrityksen jälkeen Eerolainen päätti paeta Ruotsiin, sillä kommunisteille hän ei elävänä antautuisi.

Syyskuussa 1945 Eerolainen matkasi veneellä yhdessä Suomen puolesta taistelleiden inkeriläisten ja yhden itäkarjalaisen kanssa yli Pohjanlahden.⁶⁰ Heimoveljet laulelivat rintamalla oppimiaan iskelmiä – ”sellaisia, että pieni polku metsän halki vie tai että se oli niin suurta, kaunista se oli niin, mutta kaunista valhetta väinen”.⁶¹

Koverin leirin synkän maineen muotoutumiseen vaikuttivat leiriläisten ahkerasti julkaisemat muistelmat,⁶² joiden tarkoituksena oli aluksi enemmänkin edistää korvauskysymyksen leiriläisille suotuisaa ratkaisua eduskunnassa. Myöhemmin niiden avulla rakennettiin lähinnä marttyyrin roolia.⁶³ Tässä yhteydessä niihin on kuitenkin turha yksityiskohtaisemmin puuttua. Tutkimuksissa erillistä työkomppaniaa on sivuttu vähänlaisesti. Voi kysyä, mitä hyötyä puolustusvoimille oikeastaan oli ylläpitää tämän kaltaista yksikköä, joka ei millään tavoin edistänyt sotatoimia, vaan päinvastoin sitoi runsaasti henkilökuntaa ja sijaitsi lisäksi rintaman läheisyydessä, vaikeiden

huoltoyhteyksien päässä. Halkojen tarpeella ei ole voinut olla mainittavaa merkitystä. Vankeinhoidon virallisessa historiassa esitettyyn käsitykseen, että työkomppanian tarkoitus oli se, mitä nykyään ymmärretään sanalla keskitysleiri ja että leiriläisiin kohdistui ”suoranainen terrori” ja ”niin Kartanon kuin Eerolaisenkin aikana kommunistien kohtelu oli inhimilliseltä kannalta törkeää ja poliittiselta kannalta käsittämätöntä ja tarkoituksetonta”⁶⁴, ei kuitenkaan voi yhtyä.

Eerolaisella ei ollut mitään syytä kohdella alaisiaan törkeästi, jos työt sujuivat. Sen sijaan niskurointitapauksissa hänen virkavelvollisuutensa oli palauttaa kuri, ja juuri tähän tinnimättömään järjestyksenpitoon leiriläisten syytökset kohdistuivat. Leiriläiset syyttivätkin häntä lähinnä yleisellä tasolla yksilöimättä tarkemmin syytöksiään. On selvää, että viisikymmenpäiseen vartijajoukkoon mahtui epäasiallisestikin käyttäytyvää ainesta – saihan Kartanokin virheistään lyhyen tuomion –, mutta yleistyksiin se ei oikeuta. Eerolaista ei asetettu syytteeseen sodan jälkeen.

Ruotsissa Eerolainen vietti miltei kahdeksan vuotta. Vaikeinta oli puoli vuotta kestänyt internointiaika, josta hän joutui viettämään

56. Sota-arkistosta ei löydy edes päiväkäskyjä. Arkiston kohtalosta sodan jälkeen käyty kirjeenvaihto: Valpo II, asiapapisto, k. 100. KA.

57. Eerolainen 1965.

58. Vapaa Sana 6.2.1945; Kommunisti 7/1945.

59. Työkansan Sanomat 25.5.1946. Ks. myös Kansan Ääni 25.6.1946.

60. Toivo Kallion ilmoitus 2059/19.11.1955 (Eerolaisen puhuttelu). Eerolaisen HMP 4455, Suojelupoliisin arkisto; Eerolainen 1965.

61. Eerolainen 10/1964.

62. Sanomalehtiartikkelien lisäksi neljä kirjaa: *Allan Asplund*, *Upplövelser i finska koncentrationsläger* (Stockholm 1949); *Parkkari* 1955; *Viiljo Suutari*, *Leiri* (Porvoo 1967); *Tiihonen* 1990.

63. SKP:n puoluetoimikunta kehotti lehti-ilmoituksella kaikkia entisiä poliittisia vankeja ja keskitysleiriläisiä kirjoittamaan muistelmiaan ”nykyhetken tarvetta ja vankilahistoriikin kokoamista varten”. Vapaa Sana 6.2.1945. Korvausten maksamisesta päätettiin eduskunnassa kesäkuussa 1945. Ks. *Nuorteva* 1987, s. 222–224. Jo sodan aikana oli tehty havainto, että ”vankien keskuudessa on vallalla sellainen käsitys, että ryssä selviytyy sodasta voittajana ja että heistä tulee marttyyreja, joille myöhemmin korvataan kaikki kärsimyksensä ja vahinkonsa moninkertaisesti”. Edellä olevan kirjasi tiedottajansa kanssa keskustellut Topias Torkkeli ilmoitukseen 111/7.6.1943. EK-Valpo I, asiapapisto, k. 583. KA.

64. *Nuorteva* 1987, s. 204–205.

pari kuukautta mielisairaalassa suivaannuttuaan viranomaisten kohteluun. Loukattu poliittinen pakolainen kirjoitti tunnelmiaan päiväkirjaansa: ”Pyhää vihaa olen täynnä, vaikka olosuhteiden pakosta sitä en voi tuoda esiin, vaan on hymyiltävä kaikelle ja kaikille.” Muuten mielisairaala ei pääsisi pois. ”Milloin tästä tulee loppu vai onko tämä taas uutta alkua?” Kotimaan poliittisia oloja oli rasakas seurata. ”Minun jouluni symboli on katkeruus. Olen ollut tähän saakka vihamiehileni jalomielinen, silloinkin kun he ovat olleet minun käsissäni.” Sisu kasvoi, sääli hupeni ja jos osat vielä kerran kiepsahtaisivat ympäri, ilmoitti peräänantamaton pakolainen olevansa siihen valmis.⁶⁵

Vapauduttuaan leireiltä Eerolainen toimi muun muassa metsätyömiehenä. Loppukestästä 1953 hän palasi Suomeen tarkistettuaan sitä ennen, ettei häntä oltu etsintäkuulutettu.⁶⁶ Kotimaassa oli edessä avioliitto ja monet työvuodet kaupallisena edustajana. Poliitiikkaan hän vältti julkisesti enää palaamasta, mutta muisteli avomielisesti menneitä muun muassa Uusi Maa -aikakauslehdessä vuonna 1964 julkaisemissaan muistelmissa. Eläkeläiseksi siirryttyään ja terveytensä heikennyttyä hän vietti 1970-luvulla perheensä kanssa lukuisia vuosia etelässä. Elinvuosia kuitenkin riitti. ”Näyttää siltä, että kaikki Jumalten suosikit eivät kuole nuorina”, vitsaili hän itseäänkin pitkäikäisemmälle aktivistille, Paavo Susitaipaleelle.⁶⁷ Vuonna 1985, lukiessaan vankilassa 1930-luvulla kirjoittamaansa päiväkirjaa, merkitsi hän luvun ”Isän muisto” loppuun tärkeväksi jo muuttuneella käsialallaan: ”Olin sittenkin voittaja!”

Lähtökohdistaan ja kaikista elämänsä aikaan kohtaamistaan vaikeuksista huolimatta Eerolainen saattoi siis todeta menestyneensä loppujen lopuksi koko lailla hyvin. Harvalla suomalaisella oli yhtä luja usko asiansa oikeuteen kuin hänellä; moni olisi sortunut, jos olisi joutunut kokemaan saman kuin hän. Toki Eerolainenkin masentui ja sairasteli, kun hänen tukiryhmänsä murtuivat 1930-luvun lopulla ja jatkosodan päätyttyä. Hänen intoisanmaallisuuttaan voikin tarkastella ennen kaikkea keinona pysyä henkisesti koossa. Kosti-Paavo Eerolainen – kahden kapinan, kahdentoista kyyditysmatkan ja viiden sodan

veteraani – kuoli Kuusamossa 22.2.1994 yli 91 vuoden iässä.

65. Eerolaisen Sätters Utlänningsförläggningissä pitämä päiväkirja, lainaukset: 2.12.1945, 5.12.1945 ja 18.12.1945. Rouva Kaarina Eerolaisen hallussa.

66. Toivo Kallion ilmoitus 2059/19.11.1955. Eerolaisen HMP 4455, Suojelupoliisin arkisto.

67. Eerolainen Susitaipaleelle 4.4.1981. Tekijän hallussa.

MARKKU SALOMAA

Suomalaisuus koitui Neuvosto-Karjalan sotilaskomissaari J. E. Heikkosen kohtaloksi

Valtiot.tri Markku Salomaa käsittelee artikkelissaan suomalaisen punaupseerin Johannes Heikkosen uraa Neuvostoliitossa.

■ Neuvosto-Karjalan sotilaskomissaariksi ylenneen suomalaisen punaupseerin Johannes Heikkosen (1892–1938) ura nousi Kremlin tähtitaivaalle Sputnikin tavoin, mutta se myös sammui ja putosi nopeasti. Hän menehtyi valtion turvallisuuden pääkomissaarin Lavrenti Berijan kuulustelijoiden käsittelyssä 46-vuotiaana.

Kovin ällistyttävää ei ole se, että Johannes Heikkosen tietoja ei edes rehabilitoinnin jälkeen kelpuutettu 8-osaiseen Neuvostoliiton Sotilastietosanakirjaan tai 31-osaiseen Neuvostoliiton Tietosanakirjaan toisin kuin monien mitättömämpien sotilasjohtajien tiedot. Yllättävää on pidettävä sitä, että hänen nimeään ei mainittu edes ohimennen virallisessa Karjalan puolueorganisaatioiden historiassa.¹

Joka tapauksessa Itä-Karjalan tasavallan suomalaisten parissa Heikkonen oli liioittele-matta legenda jo eläessään, eikä häntä ole unohdettu sen koomminkaan. Hän elää tarinoissa ja runoissa. Heikkosen onni ja onnettomuus oli osua aina oikeaan aikaan oikeaan paikkaan.